

NÁVŠTEVA JAGELOVSEJ KNIŽNICE V KRAKOVE

V prvých októbrových dňoch (2. – 4. 10. 2014) sme sa my, knihovníci ÚK SAV, zúčastnili odbornej exkurzie v Knižnici Jagelovskej univerzity v Krakove (*Bibliotéka Jagiellońska*). Okrem knižnice sme navštívili i iné miesta, ktoré sú zapísané v Zozname kultúrneho dedičstva UNESCO, ako Soľná baňa vo Vieličke, historické centrum Krakova, Múzeum koncentračných táborov Auschwitz – Bikenau v Osvienčime a historické centrum mesta Osvienčim.

Prvou zastávkou poznávacieho výletu bola Soľná baňa vo Vieličke. Spomínaná lokalita je súčasťou Zoznamu svetového dedičstva UNESCO od roku 1978.

Poľská sprievodkyňa s perfektnou češtinou nás podrobne oboznámila s históriou Soľnej bane. Svoje rozprávanie okorenila sem-tam vtipom, čo robilo našu prehliadku ešte zaujímavejšou. Baňa sa nachádza v hĺbke 130 metrov a bolo potrebné zdolať 394 schodov. Ako sme sa dozvedeli, chodby Vieličky merajú celkovo 300 kilometrov, z ktorých sme po troch hodinách videli „len“ 3 km. Najfascinujúcejšou časťou prehliadky bola nepochybne Kaplnka svätej Kingy, ktorá je dlhá 54 metrov. Na čelnej stene sa týčil oltár. Steny kaplnky boli vyzdobené prepracovanými reliéfmi s biblickými motívami. Všetko bolo zo soli, vrátane podlahy, sôch, už spomínaných reliéfov, či krištáľových lustrov. Baňu Vielička, prezývanú aj *Poľská soľná katedrála*, navštívilo v minulosti veľa významných osobností. Pre zaujímavosť možno spomenúť Johanna Wolfganga Goetheho, cisára Františka Jozefa I., Mikuláša Kopernika, Frederika Chopina, cisára Wilhelma I., cára Alexandra I., Máriu Teréziu, či Jána Pavla II. Niektorým z nich bola venovaná aj časť expozície (napr. Kaplnka Jána Pavla II.). Nezvyčajnou časťou prehliadky bola aj technicky veľmi pokroková 4D projekcia, doplnená dramatickou hudbou¹.

Večer sme sa už v samotnom Krakove prešli do židovskej štvrte *Kazimierz*. Od 14. do začiatku 19. storočia bola samostatným mestom, takže nás neprekvapila jej rozloha, s množstvom synagóg a pamätných domov. Pri sy-

¹ <http://www.wieliczka-saltmine.com/about-the-mine>

Obr. 1. Kolektív pracovníkov ÚK SAV pred Jagelovskou knižnicou

nagóge Remuh bol jeden z najstarších európskych židovských cintorínov. Ochutnali sme tu i tradičnú poľskú kuchyňu – *poľskie pierogy*.

Jagelovská knižnica (poľsky – *Biblioteka Jagiellońska*)

Na druhý deň sme o pol deviatej vyrazili smerom k nášmu hlavnému cieľu zájazdu – Jagelovskej knižnici (Obr. 1).

Po príchode nás privítala pani Žaneta Kubic, vedúca oddelenia spracovania fondov, ktorá nám robila výklad aj s bývalým námestníkom riaditeľa knižnice, s pánom Juchniewiczom, ktorý rozprával, k nášmu potešeniu, po slovensky.

Jagelovská knižnica je súčasťou Jagelovskej univerzity v Krakove. Je najstaršou poľskou univerzitou a druhou najstaršou v strednej Európe. História Jagelovskej knižnice je úzko spojená s históriou univerzity. Knižnično-informačný systém univerzity tvorí Jagelovská knižnica spolu s lekárskou knižnicou, fakultné a ústavné knižnice.

História knižnice siaha až do 14. storočia a datuje sa tromi kódexami, z ktorého najstarší je z r. 1367. Historické údaje hovoria o prvom pomenovaní Jagelovská knižnica až v druhej polovici 19. storočia. Knižnica najviac rozkvitla pod vedením Karla Estreichera (1868 – 1905), zakladateľa poľskej literatúry. Vďaka nemu sa výrazne zvýšil počet poloník (dokumenty, ktoré územne, jazykovo, autorsky alebo obsahovo týkajú Poľska alebo Poliakov), čo znamenalo, že knižnica získala národný charakter *Bibliotheca Patria*.

V histórii akvizície bol zlomový rok 1969, kedy vznikla povinnosť odovzdávať knižnici dva exempláre, z čoho jeden bol konzervačný. V roku 1996 sa táto povinnosť rozšírila o získanie exemplárov okrem knižničných materiálov aj na audiovizuálne a elektronické dokumenty. Rýchly rast knižničného fondu si vyžiadala rozšírenie knižnice. V rokoch 1961 – 1963 bolo vykonané rozšírenie budovy a v rokoch 1995 – 2001 bolo postavené nové krídlo.

Posledné desaťročie 20. storočia a začiatok 21. storočia boli obdobím veľkých knižničných zmien. Okrem prác spojených s výstavbou ďalšieho objektu sa vykonalo veľa zmien aj v organizácii práce. Najdôležitejšia z ich bola elektronizácia, zahájená v roku 1993. Vďaka dotácii Američana A. Mellona mohla knižnica zakúpiť knižničný systém Virginia Tech. Library system (VTLS). Tento knižnično-informačný systém (VIRTUA) v súčasnosti používa i naša ústredná knižnica.

Knižnica má momentálne viac ako 5 miliónov knižničných jednotiek. Z toho sa približne 30 tisíc periodík nachádza v hlavnej čítarni/študovni. Dozvedeli sme sa tiež, že majú 30 tisíc čitateľov ročne. Preto knižnica prostredníctvom projektov zakúpila novodobý systém transportu kníh zo sklady až k výpožičnému pultu spôsobom Unicar-Telelift (Obr.2). Tento systém nám bol prakticky predvedený. Funguje na princípe zadania kódu príslušnej študovne, čo následne odošle žiadané knihy do konkrétnej študovne. Každý výtah unesie až 10 kg kníh².

Po základných historických i súčasných údajoch sme prešli niekoľkými oddeleniami, kde nám ukázali historický, ručne písaný katalóg, zapísaný ako kultúrna pamiatka. Navštívili sme viaceré študovne, výpožičnú časť knižnice i sklady vybavené kompaktnými regálmi.

² http://www.bj.uj.edu.pl/en_GB/about-us/history

Obr. 2. Systém na transport kníh – Unicar-Telelift

Projekt Jagelovská digitálna knižnica (Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa)

Knižničný fond tvorí mimoriadne cenný prvok kultúrneho dedičstva, ktorého ochrana je povinnosťou každej generácie. Jedná sa o súbor rôznych a komplexných činností, smerujúcich k zabezpečeniu ochrany a dobrého stavu ochrany zbierok, a tiež vhodné podmienky pre ich prístupnosť.

Počiatky digitalizácie v Poľsku sa datujú do roku 1990. V prípade krakovských knižníc začal pravidelný proces digitalizácie až v roku 1999. Jagelovská knižnica ako prvá v krajine (v roku 1995), nasníkala a uložila na CD dielo Mikuláša Koperníka: *De revolutionibus*.

O dva roky neskôr bol vypracovaný projekt o potrebe záchranu poľského kultúrneho dedičstva v knižničných a archívnych fondoch z 19. a 20. storočia. O pravidelnej digitalizácii zbierok v Jagelovskej knižnici sa dá hovoriť až od roku 2003.

Projekt má priamy vplyv na uskutočnených iniciatívach v rámci aktívnej ochrany unikátnych knižničných fondov proti nezvratnej degradácii a nenahraditeľnej strate.

V rokoch 2002 – 2003 bol vykonaný výskum hodnotenia stavu zachovania celého knižného fondu Jagelovskej knižnici. Približne 13% skúmaných kníh a periodík bolo vyhodnotených ako položky, ktoré sú *vo veľmi zlom stave*. Drvivú väčšinu zbierok, ktoré sú najviac ohrozené tvorili periodiká, vydané v 2. polovici 19. storočia a v 1. polovici 20. storočia.

V roku 2010 bola uzavretá dohoda medzi vedením Jagelovskej univerzi-

Obr. 3. Bookkeeper

ty a ministrom kultúry a národného dedičstva o spolufinancovaní projektu *Jagelovská digitálna knižnica*, v rámci opatrenia 11.1 *Ochrana a konzervácia trans-regionálneho kultúrneho dedičstva*, priorita 11 *Kultúra a kultúrne dedičstvo* v rámci operačného programu: *Infraštruktúra a životné prostredie 2007 – 2013*³.

Zaujímavou časťou prehliadky bola návšteva *Kliniky papiera* – „*the Clinic of paper*“. V tomto špeciálnom laboratóriu pre masovú deacidifikáciu nám predstavili chemickú očistu kníh metódou Bookkeeper (Obr. 3). Ide o „kúpanie“ kníh v roztoku magnézia. Táto metóda sa javí ako najbezpečnejšia a jej aplikovaním dochádza k deacidifikácii (k odkysleniu) papiera ako nosiča informácií. Po jej aplikovaní síce ostáva biely povlak na knižnej väzbe a knižných listoch, avšak ako nám bolo názorne ukázané, tento povlak

³ <http://www.bj.uj.edu.pl/projekty>

Obr. 4 Krakov – hlavné námestie

sa dá jednoducho utrieť. Papier je tak stabilizovaný na niekoľko desaťročí. Žiaľ metóda Bookkeeper nenavracia pevnosť papiera, iba dočasne zastavuje jeho degradáciu. Ak je papier veľmi kyslý (pH papiera testujú pH perom), nie je pre túto metódu vhodný, pretože je príliš krehký. Momentálna situácia vznikla hlavne kvôli nekvalitnému, veľmi drevitému papieru z konca 19. a celého 20. storočia. V súčasnosti sa kyslý papier vyrába už iba minimálne.

Po skončení exkurzie sme sa presunuli na kráľovský zámok Wawel. Zámok je dnes múzeom a pozostáva z viacerých expozícií. Mali sme možnosť vidieť reprezentačné štátne miestnosti, kde boli prijímané návštevy, súkromné kráľovské komnaty, zbrojnicu, či klenotnicu. Nachádza sa tu i Wawelská katedrála a krasová jaskyňa nazývaná *Dračia jama*. Na jej konci bol drak chrliaci oheň, typický symbol Krakova.

Neskôr bol i čas na spoznávanie historických krás mesta. Na hlavnom námestí sme mohli vidieť renesančnú budovu *Sukiennice*, známu tržnicu s odevmi (Obr. 4). Námestie obkolesujú okrem kamenných domov (tzv.

kamienic), taktiež budovy v rôznych architektonických slohoch, napríklad gotická Radničná veža, románsky Kostol sv. Vojtecha i Mariánska bazilika (*Kościół Mariacki*), z ktorej každú hodinu znie trúbená melódia, nazývaná *Hejnal mariacki*.

Cestou z Krakova nás čakala návšteva mesta Osvienčim, ktoré je všeobecne známe predovšetkým v súvislosti s 2. svetovou vojnou a transportmi do koncentračných táborov. Jeho súčasťou je aj zachované Múzeum koncentračných táborov Auschwitz – Birkenau, od roku 1979 zapísané do zoznamu UNESCO. Táborový komplex zahŕňa Auschwitz I, Auschwitz II-Birkenau a viac ako 47 pobočných táborov. V rokoch od 1940 do 1945 tu bolo zavraždených viac ako 1 milión Židov, 150 tisíc Poliakov, 23 tisíc Rómov, 15 tisíc sovietskych vojnových zajatcov a 25 tisíc väzňov iných národností. Z tábora bolo oslobodených 7 tisíc väzňov, z nich asi 500 detí⁴.

Návšteva zahŕňala aj samotné mesto Osvienčim s 800 ročnou tradíciou. Jeho súčasťou je turisticky atraktívny zámok, v ktorom sa nachádzajú reprodukované historické fotografie, zobrazujúce život mesta a ľudí pred 2. svetovou vojnou. Hlavné námestie v historickom centre mesta má v sebe základy opevnenia a zdobia ho lavičky venované pamiatke požiaru z roku 1863, kedy zhoreli takmer dve tretiny mesta (medzi nimi aj radnica, dve synagógy a poštový úrad). Mesto ponúka možnosť obhliadky zaujímavej architektúry, ktorá bola príjemným záverom exkurzie⁵.

Návšteva Jagelovskej knižnice v Krakove bola jednou z možností ako získať odborné vedomosti a poznatky z knižnično-informačnej oblasti, poskytujúcej obraz o fungovaní a naplňaní cieľov tejto knižnice. Nielen v historickom, ale aj súčasnom kontexte knižnično-informačnej praxe, poskytla Jagelovská knižnica relevantný obraz o významných a navštevovaných knižniciach. Exkurzia, obohatená o návštevu turisticky atraktívnych miest, splnila svoj zámer.

Michaela Nahálková, Ústredná knižnica SAV

⁴ <http://en.auschwitz.org/m/>

⁵ <http://web.um.oswiecim.pl/english/>